

Obsah knihy

- Sicílski králi na uhorskom tróne (Prológ)
- Čierna kráľovná
- Nešťastná hviezda kráľa Ladislava
- Bitka pri Lučenci
- Veľké jasovské dobrodružstvo
- Hriešne lásky kráľa Mateja (Knieža Liptovské)
- Starosti Juraja zo Schönbergu
- Nemý svedok dávnej drámy
- Nešťastná kráľovná
- Vasko nevinny
- Tajomstvo levočského podzemia
- Raj na Skale útočiska
- Trápny koniec Majstra Mikuláša

Ukážka z knihy

Nemý svedok dávnej drámy

V roku 1998 sa v Trnave našla radnica...

Je to naozaj neuveriteľné. Za stovky rokov prešli okolo nej tisícky ľudí a nikomu z nich nenapadlo, že skupinka budov na zadnom okraji radničného dvora má šesťsto rokov, že je pamiatkou na začiatky jedného z najstarších miest Uhorského kráľovstva, lebo Trnave už v roku 1238 udelil Belo IV. právo slobodne voliť richtára a mestskú radu.

Trnavská mestská samospráva je najstaršia na Slovensku. Spočiatku slúžila najmä Nemcom, lebo tí mali v mestskej rade od samého začiatku väčšinu. Situácia sa však menila, a veľmi výrazne v 15. storočí, keď Trnavu ohrozovali husiti (v rokoch 1432 až 1435 mesto obsadili).^{*} Trnava mala v tom čase asi tritisíc obyvateľov, Nemci tvorili len zlomok, ale bohatstvo bolo v ich rukách. Husitov sa nemeckí kupci veľmi báli, ušli pred nimi a nie všetci sa po odchode husitských vojsk vrátili. Na uprázdnené miesta sa tisli Slováci z okolitých dedín. Nasťahovali sa do opustených nemeckých domov, žiaľ, na ich opravu nemali peniaze. Slovenskí remeselníci obsadzovali uvoľnené miesta aj v mestskej rade. Trnava sa výrazne poslovenčila, ale hospodársky upadala. Ničili ju ustavičné boje, vykrádanie vidieka, vo výraznej miere odchod nemeckých kupcov, s ktorými odišiel aj kapitál.

Za uhorsko-českých vojen o tridsať rokov neskôr postihla Trnavu ďalšia katastrofa. Keď Matej Korvín vpadol do Čiech, české vojsko v roku 1468 zaútočilo na Trnavu. Vojaci Juraja Poděbradského zbúrali mestské hradby a mesto vypálili. Do spustošenej Trnavy sa opäť sťahovali Slováci z okolitých poddanských dedín.

Pre nás sú to dôležité okolnosti, lebo náš príbeh – ako si hneď povieme – sa odohrával práve v 15. storočí, a to už vopred všeličo naznačuje.

Objav radnice otvoril novú kapitolu trnavskej histórie, ponúkol dôverné svedectvo o záležitostiach, ktoré najčastejšie vnímame len štatisticky, veľmi zbežne bez citu, bez empatií.

Mestská rada spočiatku úradovala v dome richtára. Až neskôr si postavila samostatnú radnicu. Možno aj vieme, kedy sa to stalo. V mestskej účtovnej knihe sa píše, že vyúčtovanie v roku 1411 sa robilo v dome richtára Mollira. O dva roky, v roku 1413, sa v tej istej knihe uvádza, že vyúčtovanie robili na radnici, v dome rady – „in domo consilii“.

Podľa týchto informácií postavili radnicu v rokoch 1411 až 1413.

Nie je to vyvrátený dôkaz, veď mestská rada mohla v dome richtára úradowať len dočasne,

jednorazovo, aj z rýdzo osobných dôvodov, richtár mohol byť chorý a nemohol vychádzať, hoci radnica v tom čase už stála, no ako informácia je to v každom prípade zaujímavé. Napokon, nielenže nepoznáme presný dátum výstavby radnice, ale nevieme ani to, kedy zmizla – súčasná baroková radnica je o dva stavebné slohy mladšia (renesančnú podobu, ak vôbec jestvovala, nepoznáme).

O osude starej radnice sa veľa hovorilo, pravda, len nezáväzne, a to až do spomínaného roku 1998, keď ju našli počas výskumu* trnavského Pamiatkového úradu.

Je to naozaj neuveriteľné, ale zachovala sa v celej výške a veľkosti, iba ju trochu prezliekli. Pri rekonštrukcii v rokoch 1791 až 1796 z nej odstránili gotické prvky, niečo zamurovali, niečo premurovali, niečo zbúrali, zbarokizovali, až napokon zostala celkom v ústraní, na konci dvora, vzdialená od mestských ulíc a pôsobila barokovo: nenápadná skupinka domov s hladkou, nevýraznou omietkou, ktorá nijako nenaznačovala, čo skrýva.

Pamiatkari preskúmali celkovú situáciu radničného areálu. V jeho centre stojí veľký dvor, ktorý od ulice oddeľuje dnešná baroková radnica. Z jednej strany ho ohraničuje moderná zasklená mestská zasadacia sieň, z druhej hospodárske objekty a na najvzdialenejšej strane sa končí starou radnicou a skupinkou domov okolo nej.

Výskum odkryl veľmi zaujímavú, dôležitú okolnosť. Ukázalo sa, že pod barokovou radnicou, o ktorej sa z písomných dokladov vedelo, že ju postavili na mieste stredovekej radnice zničenej požiarom v roku 1683, stál doteraz neznámy gotický meštiansky dom, možno dom richtára; azda už spomenutého Mollira.

Na protiľahlých stranách parcely širokej šesťnásť a pol metra stáli teda oproti sebe dve výrazné stavby: bližšie neznámy „richtársky“ dom a stará radnica. Stará radnica mala rozmery 16 x 6 m, obdĺžnikový tvar a dve podlažia, ktoré zakryli sedlovou strechou ukončenou stupňovitým štítom. Pod celým domom bola vyhlbená rozsiahla pivnica.

V bližšie neznámom čase (krátko po dokončení hlavnej stavby alebo súčasne s ňou) k nej pristavali menšiu obdĺžnikovú budovu, ktorá v spojení s hlavnou budovou v pôdoryse vytvárala písmeno L.

Platilo to len do polovice 16. storočia, keď rovno pred oknami starej radnice (šťasti ich dokonca zatarasila) vyrástla budova mestskej väznice s príbytkom kata. Zmeny zavŕšila výstavba klasicistickej kaplnky, ktorá menšiu obdĺžnikovú budovu pohltila. Zmizla takmer úplne: jej vzhľad a pôvodná funkcia sa dali určiť len archeologicky. Najčastejšie sa však predpokladalo, že aj menšia obdĺžniková budova bola pôvodne kaplnkou, pravda, oveľa staršou, stredovekou.

Príležitosť na archeologický výskum* sa naskytla v roku 2001. Klasicistická kaplnka sa opravovala a prestavovala na výstavný priestor. Pri rekonštrukcii odstránili starú dlažbu, čím sa uvoľnil priestor na výskum.

V apríli 2001 sa začala kopať prvá sonda a hneď na začiatku sa v nej objavili črepy zo 14., resp. 15. storočia.

Dva dni po začatí výskumu sa stalo čosi nečakané – pri začiatku sondy asi v dvojmetrovej hĺbke sa pod Jozefom Urminským prepadla zem. Nie hlboko, zasypalo mu len jednu nohu, ale veľa nechýbalo a bol by sa preboril do veľkej dutiny hlboké niekoľko metrov, čo mohlo byť nebezpečné. Výskum museli prerušiť, výkop staticky zabezpečiť a druhou sondou bolo treba zistiť, čo sa vlastne stalo.

Približne v strede kaplnky našli zvyšky stredovekého muriva prerušeného vchodovým otvorom – a narazili na vonkajší múr hľadanej stavby. Keď kopali ďalej z vonkajšej strany múru, objavili pomerne veľkú šachtu (širokú 171, dlhú 181 centimetrov), rozdelenú priehradkou v tvare T. Tá delila šachtu na dva štvorce a jeden zhruba dvojnásobne veľký obdĺžnik. Postavili ju z pálených stredovekých tehál, tzv. prstoviek. Murovaná časť siahala do hĺbky takmer troch metrov, nižšie bola ručne kopaná šachta, ktorá sa končila v dutine, kam sa takmer prepadol J. Urminský. Možno len predpokladať, čo bolo vyššie, ale takmer s istotou sa

dá povedať, šachta s najväčšou pravdepodobnosťou ústila do toaliet na prízemí a prvom poschodí starej radnice. Do luxusných toaliet, ktoré do nižšie položenej žumpy splachovala dažďová voda zo strechy. Vody bolo toľko, že pod základmi radnice vymlela dutinu a tá sa za stáročia tak zväčšila, až začala ohrozovať statiku.

Podzemná časť šachty bola zasypaná. Predmety v zásype ukazovali na blízkosť kuchyne a zbrojnice: 12 hrotov šípov, 340 olovených a železných gúľ, veľa zvieracích kostí a vyše 80 celých nádob. Zaujímavé boli olovené gule, ktoré vyplnili – azda na oklamanie kupca – bezcenným kamením. Pôvodne to boli vzácne veci, strelivo do kuší, tarasnic, hákovnic, kuchynský riad a podobne, lenže veci už nepotrebné, nepoužívané, a do šachty ich nahádzali pri nejakom upratovaní. Bolo ich tak veľa, že šachtu upchali; – usudzujeme, že pôvodnému účelu v tom čase už neslúžila.

V nižších vrstvách sa našli predmety zo stredoveku, zlomky gotických ostení okien, klinová tvarovka, niekoľko stredovekých tehál, železná lopata, črepy sklenených gotických pohárov, kosti domácich zvierat a rýb, z datovateľných predmetov dvadsaťštyri strieborných a medených mincí Žigmunda Luxemburského, Vladislava Jagelonského a rakúskych fenigov z rokov 1440 až 1460. Niekoľko mincí bolo falošných, čo je zaujímavé, ale len zaujímavé, o ničom to nesvedčí.

Keď sa archeológovia prekopali do hĺbky 190 centimetrov, do cesty sa im postavila ťažká, pevne vzpriečená olovená platňa; vážila 73 kilogramov.

To už neboli smeti ako ostatné nálezy, ale veľmi drahá, cenná vec, polotovár na odlievanie munície označený identifikačným číslom.

Je naozaj záhada, ako sa taká veľká, ťažká a cenná vec dostala do záchoda. Hoci isté vysvetlenie by tu bolo...

O necelý meter hlbšie ležala totiž ľudská kostra. Bola pohodená na bruchu, nohy mala mierne rozkročené, roky rozťahnuté, tvár zaborenú v rozbitom hrnci. Okrem tenkého medeného prstienka, nemal nežitík pri sebe nič cenné, ale v blízkosti kostry sa našli bronzové nášivky, gombík v tvare rolničky, bronzové zliatky, štyri mince, veci, ktoré zrejme patrili nebohému. Telo hodili do záchodovej šachty cez väčší obdĺžnikový otvor. Pripomeňme si, že bol dlhý jeden aj štvrt' metra a pol metra široký; nie je to veľa, ale na upratanie tela dosť. Telo dopadlo do vody premiešanej so splaškami. Nedalo sa určiť, či neznámy ešte žil alebo ho do žumpy hodili až po smrti. Náhodný nešťastný pád bol takmer vylúčený.

Najpravdepodobnejšia bola násilná smrť počas roztržky alebo otvoreného boja a potom snaha zbaviť sa mŕtveho tela.

Čo keď mŕtveho privalili olovenou platňou, aby sa do žumpy ponoril? Možno to vylúčiť? Prečo by sa inak platňa ocitla v žumpe?

Pravda, všetko mohlo byť aj inak. Ako sme už spomínali, v polovici 16. storočia k radnici pristavali domček kata so žalárom. Nie je vylúčené, že kostra je dielom kata, je však dosť nepravdepodobné, aby kat svojich väzňov hádzal do záchoda a potom sa to usiloval zakryť.

Archeológovia kostru opatrne vybrali a na povrchu opäť poskladali. Na plošné odkrytie nebolo v úzkej šachte dosť miesta. Podľa antropologického posudku šlo o muža, stredne vysokého – meral asi 170 centimetrov –, ktorý zomrel vo veku okolo 25 až 29 rokov.

Stopy po poranení, ktoré mohli spôsobiť smrť, sa nenašli, iba na pravej lícnej kosti bola stopa po zahojenom sečnom zranení. To bol dôvod, prečo neznámemu začali familiárne hovoriť Zjazvený.

Kostra bola takmer celá, aj zuby mal mŕtvy takmer všetky, viaceré pokazené, chýbalo iba niekoľko drobných kostí, čo ľahko vysvetliť stiesneným priestorom v úzkej šachte, z ktorej kostru museli vyťahovať po kúskoch.

Zo samotnej kostry sa teda záhada mŕtveho muža odhaliť nedala.

Lenže prekvapenia sa nekončili.

V zásype pod kostrou ležali dve kosti z dvoch celkom neznámych ľudí a asi o pol metra nižšie

medzi rozbitou keramikou a zvieracími kost'ami neidentifikovateľný skorodovaný predmet z farebného kovu pokrytý medenkou. Vyzeral ako kliniec s terčovitou hlavicou, na čo slúžil, sa však určiť nedalo.

Aspoň predbežne nie, lebo neskôr sa záhada vyjasnila.

Asi tri mesiace po skončení výskumu pri čistení a konzervovaní objavených predmetov v reštaurátorských dielňach Západoslovenského múzea v Trnave sa ukázalo, že záhadný predmet je pečatidlom trnavského magistrátu z 15. storočia, čo okrem iného potvrdzovala už spomenutá kolekcia mincí.

Pečatidlo sa v žumpe rozpadlo na dva pôvodne zletované kusy: na krátke, asi dva centimetre dlhé vykrajované ploché držadlo s malým otvorom, zrejme na pripevnenie dreveného alebo kosteného držadla, a okrúhly pečatný terčik s priemerom 18- 19 milimetrov. Na pečatnom obraze sa dal rozoznať gotický štít a osemšpicové koleso uložené na zvlnenej látke. Šlo teda o trnavský erb, lebo koleso je atribútom Krista a zvlnená látka Veronikina šatka, na ktorej sa od tlačila Kristova skrvavená tvár. Nemohlo byť pochybností, bola to malá tajná pečať, dokonalá remeselnícka práca. Ale dôležité je čosi iné. Odtlačok objaveného pečatidla sa našiel na viacerých mestských listinách z 15. storočia, prvý raz na liste trnavského magistrátu bratislavskej mestskej rade v roku 1428 a naposledy v roku 1471. Ak sa potom pečatilo stratilo, nie je vylúčené, že zostalo vo vrecku Zjazveného“. Predmety v zásype stále zalievanom vodou sa pod zemou posúvali, takže veci, ktoré ležali pôvodne pospolu, sa mohli aj značne vzdialiť.

Lenže potom to nebol hocikto, veď mestskú pečať nenosí pri sebe ktokoľvek.

Lenže, kto to mohol byť?

Kdesi v Mestskom archíve je možno odpoveď na čas, keď mŕtveho hodili do žumpy, na čas, keď sa stará pečať prestala používať a nahradila ju pečať nova, na čas, keď Zjazvený zohrával významnú úlohu...

Viacero okolností naznačuje, že sa to stalo pri národnostných sporoch medzi Nemcami a Slovákami v trnavskom magistráte, pri ktorých tiekla aj krv, takže ich musel riešiť sám kráľ Matej Korvín.

Svedčí o tom listina, ktorú kráľ vydal na Višegráde 21. mája 1486, teda v čase, keď slovenská časť meštianstva prevýšila počtom Nemcov a začala sa dôrazne domáhať rovnocenného postavenia a účasti na mestskej správe. Nezhody vyústili do otvoreného boja, spočiatku pri voľbe mestského farára, neskôr aj richtára. Nadobudli taký rozsah, že kráľ pohrozil mešťanom trestom smrti a stratou majetku, ak budú naďalej rozdúchávať nepokoje.

„Ako sme sa dozvedeli, v našom meste Trnave v uplynulých rokoch, menovite pri voľbe a ustanovovaní richtára, vznikali medzi mešťanmi a obyvateľmi tohto mesta rozličné nezhody najmä v tom, že keď bolo v štatútnom stanovenom čase zvolané zhromaždenie, aby zvolilo richtára, vtedy veľmi často každý inak podával rozličné svoje návrhy, jeden Nemca, druhý Slováka, alebo presadzoval, alebo zamietal a do vzájomného prekrikovania sa natoľko miešal aj hlas širokej verejnosti, že dochádzalo k všeobecným nepokojom. Z toho dôvodu sa potom stávalo, že za takýchto okolností len ťažko niekoho mohli zvoliť a ustanoviť za richtára. Jednako však mnohí tohto richtára uznávali, no ostatní, ktorí sa mu nechceli podriaďiť, takmer celý rok vyvolávali rozbroje, ktoré sme mohli zatiaľ iba s veľkými ťažkosťami utíšiť a toto mesto uchrániť od nešťastia. Aby teda naďalej podobné rozbroje a nezhody nemali miesta v tomto našom meste a medzi spomínanými našimi mešťanmi a aby sa náležitý pokoj a pohoda medzi nimi mohla uchovať, nech sa odstránia všetky novoty a zneužívania, príčiny a podnety rozbrojov z nášho mesta, takže tomuto mestu, ako aj rade a mešťanom prikazujeme, aby sa v budúcnosti pri voľbe richtára dbalo na zhodu a zachovávala sa stará obyčaj, predtým v tomto našom meste tak chvályhodne dodržiavaná a v týchto časoch kvôli rozbrojom odstránená. Ak by sa však niektorý z mešťanov tomuto chcel protiviť a podnecujúc rozbroje a nesvornosť, usiloval by sa zavádzať nejaké novoty alebo richtára zvoleného podľa tohto

starého spôsobu neuznával, ten ako rušiteľ verejného blaha a poriadku nech je podľa práva verejne potrestaný na hrdle a stratou majetku. Aby toto naše rozhodnutie malo pevnú platnosť, potvrdzujeme ho vydaním tohto listinného svedectva.“

Kráľovská listina upokojila mesto len dočasne. O niekoľko dní vydal Matej Korvín ďalšiu listinu, a varoval v nej, že na usvedčenie ľudí, čo vyvolávajú nepokoje, stačia dvaja-traja svedkovia, až vtedy sa situácia upokojila, lebo už naozaj mohlo ísť o krk.

A to je všetko, čo máme v rukách. Neznámy mŕtvy, olovená platňa, pečatidlo, Korvínove listiny.

Ale súvislosti nám unikajú. Nie je napríklad celkom jasné, či kráľ vystúpil na obranu Slovákov (ako v Žiline Ľudovít Veľký v slávnom privilegii Pro Slavis)* alebo na obranu Nemcov.

Najskôr mu však išlo o prosperitu mesta, o pokoj, lebo v krvavých sporoch sa mestu nemohlo dariť ani hospodársky. Škoda, že náš nemý svedok neprehovorí, a že nikdy sa nedozvieme, či bol Nemec alebo Slovák, za akých okolností prišiel o život, či ho zavraždili, aby sa ho zbavili, či nezomrel v obyčajnej bitke, pri kartách, pijatike alebo pri celkom inej príležitosti.

Málokedy sa stáva, aby sa archeologická sonda zmenila na detektívku, škoda, že bez usvedčeného vraha.

Poznámka na str. 1

* Stopy dávnej minulosti 6 (Slovensko v stredoveku. Čas cudzích kráľov), kapitola Nepriateľ za bránami.

Poznámka na str. 2

* Výskum vykonali Jaroslava Žuffová a Gabriela Kvetanová.

Poznámka na str. 3

* Viedol ho Jozef Urminský zo Západoslovenského múzea v Trnave.

Poznámka na str. 8

* Stopy dávnej minulosti 6 (Slovensko v stredoveku. Čas cudzích kráľov), kapitola Zvolen Veľkého kráľa.

Smrť majstra Mikuláša

Naozaj ťažko rozhodnúť, kam zaradiť príbeh majstra Mikuláša. Začal sa v stredoveku a skončil sa v novoveku (po bitke pri Moháči). A je to o to ešte zložitejšie, pretože vlastne ani nevieme, ako sa ten príbeh skončil.

Jedno je isté – u majstra Mikuláša sa skončil určite zle.

Jeho príbeh patrí na záver tejto knihy, ale mohol by stáť aj na začiatku nasledujúcej – Stopy dávnej minulosti 8 (Slovensko v čase tureckých vojen) –, ktorú pripravujem.

Napokon som sa rozhodol zaradiť ho práve sem aj vzhľadom na neslávnych hrdinov príbehu – šľachtický rod Drugetovcov. Jeho začiatky jednoznačne patria do čias cudzích kráľov, do uhorsko-talianskeho úseku slovenských dejín.

Možno však rozhodla netrpezlivosť. Presne sa totiž pamätám, ako ma nadchol list Ivany Strakošovej z Vihorlatského múzea v Humennom. Napísala mi, že na hrade Jasenov obklopenom hlbokými lesmi objavila dielňu peňazokazcov, a má k nej aj písomné doklady. Ponúkla úžasný príbeh, nedalo sa odolať – vtedy (pred desiatimi rokmi ho Slovenská televízia spracovala v cykle Stopy dávnej minulosti), ale ani dnes, pri koncipovaní dejín Slovenska na konci stredoveku.

Ivana Strakošová skúmala Jasenov v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Nebol to jednoduchý výskum – výskum hradu nie je nikdy jednoduchý, zrúcané múry sa navršili do

hrubých vrstiev, pod ktoré sa možno dostať len cez hlboké sondy alebo na miestach, ktorým sa sutiny nejakou náhodou aspoň sčasti vyhli. Ak archeológ nemá milióny (a tie nemá takmer nikdy), nie je pri výskume hradu slobodný, musí hľadať najschodnejšiu cestu – a mať aj trochu šťastia.

Pôvodne sa na Jasenove mal uskutočniť „miliónový“ výskum, pred plánovanou konzerváciou a čiastočnou rekonštrukciou zrúcaniny, z krásnych plánov však zišlo, a tak musela Ivana Strakošová postaviť svoj výskum na správnom odhade i šťastí. Dala vykopat' niekoľko sond a našla v nich veľa bežného archeologického materiálu: črepy, klince, zvyšky rozličných nástrojov a zbraní, ostrohy, strelky šípov, guľky do ľahkých zbraní, nože, pracky, prsteň, Nádherná bola kolekcia kachlíc, ktoré pripomínali lepšie časy Jasenova, a potom mince rozličných uhorských panovníkov Mateja Korvína, Vladislava I., Ľudovíta II. a dokonca sa tu našiel aj poľský peniaz.

Všetky nálezy pochádzali z 15. až 17. storočia. Ležali v niekoľkých oddeliteľných vrstvách, a vrstvy to je archeologická história, ktorá významne obohatí písanú históriu hradu.

Hrad vznikol na konci 13., možno až na začiatku 14. storočia a mal tvar trojuholníka. Na prelome 15. až 16. ho prestavali a rozšírili: pribudli dve veľké delové bašty. Začiatkom 17. storočia ho spevnili vtedy moderným hviezdicovým spôsobom, a čím ho zväčšili asi na hektár opevnenej plochy. Nikdy však nemal veľký strategický význam, nebol to strážny hrad, aké sa stavali na hraniciach a pri dôležitých cestách, ale obytný sídelný hrad, – ktorý v neistých časoch slúžil ako skrýša, ale aj úschovňa cenností šľachticov z okolia, ktorí svoj hrad nemali. A to si treba zapamätať.

Už len dopovedzme, že v roku 1644 hrad zničili povstalecké vojská Juraja II. Rákociho a odvtedy je ruinou.

Jasenov patrila Drugetovcom, francúzsko-talianskemu rodu zo Salerna pri Neapole, šľachticom, ktorí prišli do Uhorského kráľovstva na začiatku 14. storočia v sprievode Karola z Anjou. Za verné služby sa im kráľ veľkoryso odvdáčil. Získali vysoké funkcie v štátnom aparáte a rozsiahle majetky, hradné panstvá Trebišov, Brekov, Jasenov, Starú Ľubovňu, neskôr aj Čičvu, Skrabské, Užhorod, Vranov, časť Čachtíc, Oravy a Beckova.

Je dôležité, že po celý čas Centrom správy drugetovského majetku bolo Humenné.

V roku 1684 po smrti posledného Drugetovca, Žigmunda, rod po meči vymrel. Po ženskej línii sa drugetovský majetok rozdelil medzi ďalšie šľachtické rody.

Neviem, aké mali Drugetovci postavenie v Taliansku, ale v Uhorsku sa dostali medzi najvplyvnejších a najbohatších magnátov, a to všetko získali za vernosť kráľovi.

Vernosť osvedčili od samého začiatku. Ako už vieme z predchádzajúcich kapitol, po vymretí Arpádovcov (ale aj skôr, v čase slabých arpádovských kráľov) moc uchopili bohatí magnáti.

Bez silnej ústrednej (kráľovskej) správy nadišiel čas chaosu a bezprávia, neplatili zákony, nebolo spravodlivosti, silnejší utláčali slabších a poddaní nemali nijakú ochranu.

Karol Róbert panoval nekompromisne. Keď v bitke pri Rozhanovciach porazil Omodejovcov, ich majetok rozdelil medzi svojich spojencov. Veľký kus dostali Drugetovci, a tým sa začala ich uhorská kariéra.

Zakladateľom uhorskej línie sa stal Ján Druget. Dostal úrad župana v ôsmich komitátoch a jeho potomkovia (traja synovia) získali takmer celý severovýchod Slovenska a západ dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny, ktorá bola v tých časoch súčasťou Uhorského kráľovstva.

Vyznamenali sa ako strážcovia hraníc, jeden z Jánových synov Mikuláš vlastným telom ochránil kráľovho syna Ľudovíta pri atentáte Feliciána Zacha. Keď poľský kráľ Kazimír zaútočil na severovýchodné Slovensko, Drugetovci sa postavili po boku Mateja Korvína v ťažení, ktoré časť historikov nazýva „humenské“, hoci nie je isté, či ho s Humenným možno spájať.

František Druget padol v bitke pri Moháči, Mikuláš zahynul v tureckom zajatí. Azda dost' dokladov, že aspoň niektorí z nich to so službou kráľovi brali vážne...

Rod Drugetovcov sa postupne rozdelil na dve vetvy: užhorodskú a humenskú. Príslušníci humenskej vetvy používali predikát de Homona alebo Homonay. Niekdajšiu dedinku premenili na mestečko a postavili si v ňom nádherné sídlo.

Lenže postupom času akoby zabudli, že za všetko vďaka kráľovi, ktorý sa im odmenil za verné služby, preukazované z generácie na generáciu...

Roku 1526 postihla Uhorsko tragédia – porážka v bitke proti Turkom pri Moháči, v ktorej zahynul aj sám kráľ Ľudovít II. Bitka pri Moháči sa v našom dejepise označuje za historický zlom, koniec stredoveku a začiatok novoveku; pravda, zlý začiatok, lebo moháčska porážka otvorila Turkom cestu do krajiny.

Centrálna moc upadla, ale uhorskí magnáti na to nedbali. Po smrti kráľa Ľudovíta II. uhorský snem sa nedokázal zjednotiť na nástupníkov a zvolil hneď dvoch nových: Jána Zápoľského a Ferdinanda Habsburského. Oboch korunoval ten istý biskup, Štefan Podmanický z Nitry, jediný predstaviteľ vysokého kléru, ktorý prežil bitku pri Moháči a aj to len preto, že sa jej pre vysoký vek nezúčastnil.

Panovanie dvoch kráľov pomoháčsky chaos ešte zvýšilo.

Slabý kráľ je pre krajinu pohromou, dvaja králi katastrofou. Bolo jasné, že proti sebe vytiahnu do vojny, že sa začne boj o moc, vplyv a spojencov. Veľkí feudáli sa striedavo spájali so Zápoľským i s Ferdinandom, a pretože ich obaja potrebovali, mohli si robiť, čo chceli.

Nevyhýbali sa ani kriminálnym skutkom, na cestách zbíjali a na svojich hradoch razili falošné mince.

Drugetovci neboli výnimkou. Podporovali Jána Zápoľského, no keď bolo treba, prebehli na druhú stranu. Bojovali dokonca aj proti sebe: František Druget vypálil Čičavský hrad svojho brata Štefana.

Boli to hrozné časy. A najväčšmi zo situácie ťažili Turci. Keď Ferdinand v boji o korunu už takmer zvíťazil, Zápoľský si prizval na pomoc Turkov. Časť Uhorska im vydal bez boja a Turci radi zobrali.

A práve do takejto situácie Ivana Strakošová voviedla svoj príbeh.

V roku 1999 vykopala sondu číslo XVII v južnom cípe vonkajšieho opevnenia. Je to pôsobivé miesto, dýcha tajomstvom, no najmä – zakrýva ho málo trosiek, miestami iba niekoľko centimetrov nazbieraných nad podlahou, na ktorej sa dala rozoznať prepálená plocha, popol, železná troska, kusy pásoviny, črepy, na prvý pohľad stopy po kováčskej vyhni.

Lenže v sutine ležali aj zlomky zvláštnych sivých, kvalitne vypálených nádob. Mali tvár pohárika s hrubými stenami a trojuholníkovým ústím. Ich povrch bol poznačený veľkou žiarou a boli na ňom zvyšky striebriстого kovu, ako sa ukázalo neskôr cínu, zinku a olova. Boli to zlievačské tégly, v ktorých sa taval kov na pozlacovanie falošných mincí... Našla sa aj falošná minca, medená, natenko postriebrená.

Nebola to situácia celkom jedinečná. Peňazokazci žili v bezpečí aj na iných hradoch, kde sa im pod ochranou zemepána nemohlo nič stať. Hrady boli sídlom moci, vo chvíľach nebezpečenstva slúžili ako skrýša, no najmä ako trezory, kam si menší šľachtici a kostoly ukryli svoje cennosti, hlavne predmety z drahých kovov, zo striebra a zlata. Nazdávali sa, že ich ukladajú do bezpečia, ale bol to tragický omyl. Majitelia hradu cudzie predmety potajomky roztavili, zlato miešali s meďou a zo zliatiny razili falošné zlaté mince.

Zabili tak dve muchy jednou ranou: roztavené zlato nemalo majiteľa, nebolo ho treba vracať, a nakradnuté bohatstvo zhodnotili falšovaním.

Anton Druget dal údajne roztaviť cirkevné klenoty za 50 tisíc zlatých. František Bubek rekviroval kostolné zvony, aby mal dostatok medi.

Postup pri výrobe falošných mincí bol pomerne jednoduchý. Mincový krúžok potrebných rozmerov sa vystrihol alebo vyrázil z medeného plechu. Potom sa špeciálnymi razidlami zhotovil reliéf a mincu pokryli tenkou vrstvou zlata alebo striebra rozpusteného v teplej ortuti. Vypaľovaním sa ortuť odparila a potom už stačilo iba vyleštiť povrch a minca bola hotová.

Ortuťové výpary boli nebezpečné, ale v stredoveku sa to inak nerobilo. Väčším problémom boli rytci, ktorí vedia zhotoviť potrebné razidlá; bola to odborná práca, a závisel od nej úspech falošného podnikania, a odborníkov nebolo dosť.

Falošné uhorské mince, niekedy na nerozoznanie od pravých, častejšie však veľmi zlej kvality, zaplavili trh. Kremnické dukáty boli vždy najlepšou európskou menou, no teraz ich v rakúskych provinciách prestali prijímať a aj doma ich považovali za nedôveryhodné.

Levočský kronikár Sperfogel v roku 1530 zapísal, ako František Bubek oznámil Levočanom, že ak nebudú prijímať jeho mince, vyplieni mesto.

O šesť rokov kronikár zapísal: „Zlú mincu mocou a násilím všade rozširuje František Bubek.“ Uhorskému hospodárstvu vznikali obrovské straty. Od roku 1532 sa na krajinských snemoch rokovalo o nevídanom množstve falošných mincí. Zápoľského snem v Ostrihome v roku 1530 ustavil zvláštny súd a rozhodol o treste smrti a konfiškácii majetku falšovateľov. To isté urobil v roku 1538 Ferdinandov snem v Bratislave, ale všetko zostalo na papieri, mince falšovali magnáti a králi nemohli riskovať, že prídu o ich priazeň.

V roku 1538 vo Varadíne uzavreli Zápoľský a Ferdinand zmluvu (urobili to tajne, pretože sa báli nesúhlasu Turkov). Krajinu si podelili a vzájomne sa uznali za kráľov. Dohodli sa, že ak by Ferdinand zomrel bez potomkov, koruna pripadne Zápoľskému, a naopak – po Zápoľského smrti sa kráľom stane Ferdinand. Zápoľský bol slobodný starý mládenec, no zmluva pre istotu aj tak stanovila, že Ferdinand bude kráľom, aj keby sa Zápoľskému narodil potomok.

A to sa skutočne aj stalo. V januári 1539 sa päťdesiatštyriročný Zápoľský tajne zasnúbil s devätnásťročnou poľskou princeznou Izabelou. V marci bol sobáš a 7. júla 1541 sa Izabele narodil v Budíne syn Ján Žigmund. Otec bol v tom čase v Sedmohradsku. Len čo dostal skvelú správu, bez zbytočného otáľania sa vydal na spiatočnú cestu, ale svojho syna aj tak nevidel – o desať dní, ešte vždy v Sedmohradsku, náhle zomrel. Podľa niektorých kronikárov sa mu stala osudnou oslava synovho narodenia, – od nadmerného pitia a jedenia ho vraj porazilo. Pochovali ho v Stoličnom Belehrade, a je iróniou, že Turci po dobytí mesta v roku 1543 svojho niekdajšieho spojenca a ochrancu vytiahli z hrobu a zhanobili.

Zápoľského syn sa stal nástrojom politických hier. Mal len tri mesiace, keď ho zvolili za kráľa a varadínsky biskup ho korunoval ako Jána II. Sultán Sulejman mu dal za poručníka vlastného syna. Pod zámienkou Jánovej ochrany Turci bez boja obsadili Budínsky hrad. Získali južné aj stredné Uhorsko a to všetko bolo v ich moci nasledujúcich takmer stopäťdesiat rokov.

A všetko mohlo byť inak, keby sa Uhorsko zmohlo na obranu. Ferdinand sa Turkom úspešne bránil, keď obľahli Viedeň, odrazili ich, lenže história nepozná keby...

Ján Žigmund sa kráľom nikdy nestal. Turci mu nechali Sedmohradské kniežatstvo, vazalský štát závislý od Osmanskej ríše, a to bolo všetko.

Izabela vzdorovala, ale napokon so slzami v očiach v roku 1549 podpísala s Ferdinandom ďalšiu tajnú zmluvu (opäť zo strachu pred Turkami), ktorou sa Ján zriekol koruny.*

Ferdinand mal voľné ruky.

A začala sa honba na peňazokazcov.

Na začiatku roka 1552 väznili na Šarišskom hrade zvláštneho väzňa, všeobecne váženého majstra Mikuláša, ktorý však mal v tej chvíli veľmi zlú perspektívu: čakala ho mučiareň a popravisť.

Najmä mučenia sa zrejme bál, lebo výpoveď, ktorú zaznamenal Juraj Werner a 18. januára 1552 zaslal bratislavskej komore, pôsobí skôr ako spoveď než výsluch ťažkého zločinca. Je pomerne rozsiahla, a možno z nej vyčítať aj podrobnosti.

Mikuláš sa narodil sa v Sedmohradsku v Sibiu, ale otec Peter pochádzal z Kremnice. Matkino meno nespomenul, povedal iba, že to bola šľachtetná žena. Vyučil sa za rytca, ako tovaríš precestoval Nemecko, robil sochy (bol kráľovským kamenárom) a potom sarkofágy pre rodinnú hrobku župana Peréniho v sedmohradskom, teda uhorskom, dnes ukrajinskom meste

Hust.

Zdá sa, že tam si vybudoval povest' váženého mešťana. Mal však smolu: ovládal remeslo, ktoré bolo nevyhnutnou súčasťou falšovania peňazí. Po takých majstroch bol veľký dopyt, takže Mikulášova výpoveď je dlhým zoznamom peňazokazeckých dielní a takmer rovnako dlhým výpočtom márných pokusov o odpor.

Po vyplienení mesta Hust v roku 1536 sa presťahoval do Mukačeva. Tam ho prvý raz prinútili falšovať mince. Jeho úlohou bolo taviť a deliť materiál. Keď o rok neskôr poslal Ján Zápoľský proti Mukačevu vojsko, využil príležitosť a ušiel z mesta aj so ženou a s deťmi, ale márne, – falšovať mince ho potom prinútil Ferenc Dobó. Keď ušiel aj od neho a usadil sa u Juraja Drugeta, zasa sa len dostal na miesto s dobre fungujúcou peňazokazeckou dielňou. Od Juraja odišiel k jeho bratovi Gabrielovi do Humenného a zostal tam päť rokov.

V tejto časti Mikulášovej výpovede sa prvý raz objavuje Jasenov. Najprv len v epizóde. Drugetovskí bratia roku 1542 dopravili na hrad troch poľských Židov. Mal s nimi pracovať akýsi rytec, ale Židia ho zabili a ušli. Mikuláša nútili, aby prevzal ich prácu. Keď odmietol, zbili ho. Chcel zostať čestným človekom, ale márne, keď sa potom usadil v Čičave, musel raziť mince pre Jána Rákociho.

Juraj Bátorý ho z Čičavy odviezol do Vranova. Dal mu dom, aby mohol vykonávať zlatnícke remeslo, ale zhovárali sa aj o pravých a falošných minciach, a zrejme nielen zhovárali, lebo Mikuláš opäť ušiel.

V Sátoráljaújhely sa spriatelil s kňazom Martonom. Povedal mu, že pozná tajomstvo zlievania kovov. Kňaz to prezradil, a tak ho opäť zajali a previezli na hrad Füzér. Keď sa zdráhal falšovať mince, opäť ho zbili. Vraj sa mu vyhrážali smrťou. S akýmsi kováčom vyrazili šesťsto dukátov, až napokon kováč zomrel od vyčerpania.

Vrátil sa do Humenného ku Gabrielovi Drugetovi, ale bál sa falšovať mince v mestečku a radšej pracoval na jeho hradoch. Na hrade Kamenec vraj vyrobili toľko mincí, že ich ledva odniesli.

V Humennom v tom čase pôsobil Ján Deák, výberca tridsiatku. Vedel, že po Mikulášovi pátra kráľ Ferdinand. Keď zistil, že manželka majstra Mikuláša platieva falošnými peniazmi, Mikuláša vypátral a zatkol. Neuväznili ho nadhlo, dvorský sudca ho 16. augusta 1551 oslobodil (azda na príkaz Gabriela).

Mikuláš sa potom skrýval na hradoch a domov sa vracal len potajomky.

Keď sa kráľ o tri týždne (6. septembra. 1551) dozvedel o vyslobodení svojho väzňa, prikázal konventu v Lelesi, aby záležitosť vyšetril. Lenže leleským mníchom sa veľmi nechcelo púšťať do vyšetrovania. Azda sa báli drugetovskej pomsty, lebo 7. novembra 1551 navštívil leleský opát v Užhorode Gabriela a varoval ho.

Vyšetrovanie sa rozbiehalo. Juraj Werner zaznamenal pôvabnú epizódu. Akýsi muž so svojim sprievodom naďabil pri pochôdzke lesom na Nemcov, ktorí práve razili mince. Vystrelili naňho z pušky, ale hneď ich odzbrojili. Prosili, aby ich ušetrili, a ponúkali dvadsať dukátov (ktovie, či pravých), no pustili ich až potom, keď sa vykúpili dvoma plášťami, strieborným pohárom, mečom a puškou. Vzápätí sa v lese objavil akýsi Stanislav Čech a ten prezradil, že Nemci razia mince na príkaz Déneša Barberiusa a on im nosí jedlo. Formu vraj zabijú do pňa a peniaze razia z medeného plechu. Vo chvíli, keď ich prekvapili, mali hotových mincí za klobúk, bolo ich treba už len postriebiť.

Neskôr sa na udané miesto prišiel pozrieť kráľov človek a na vlastné oči sa presvedčil, že je to pravda – a 5. decembra 1551 začala uhorská komora v Bratislave vyšetrovanie falošnej razby. Gabriela vyzvali, aby pred ňu predstúpil.

Neposlúchol. A ani nemohol, lebo zomrel...

Kedy sa to stalo, nevieme, ale 6. januára 1552 sa už spomína ako nebohý.

Mnohým sa určite uľavilo. Azda aj Ferdinandovi, ktorý prisľúbil, že bude ohľaduplný k vdove a jej štyrom deťom: dcéram Margite, Kristíne a Kláre a synovi Štefanovi. Svoj sľub

zrejme dodržal, Štefan bol v tom čase županom Užskej a Zemplínskej župy a Ferdinand ho z funkcie neodvolal. Neskôr bojoval v kráľovskom vojsku proti Turkom tak udatne (v bitke pri Szikszó), že Ján Bock, prvý slovenský humanistický básnik Ján Bocatius. mu venoval oslavnú báseň v zbierke Hungaridos libri poematum (dnes, žiaľ, nezvestnej), vydanéj v Bardejove v roku Štefanovej smrti (1599).

Ďalej to už bola hračka. Možno majstra Mikuláša vydala drugetovská vdova, aby ochránila svoje deti, možno sa Mikuláš vzdal dobrovoľne. S istotou vieme len toľko, že ho odvliekli na Šarišský hrad. Asi dúfal, že ak bude vypovedať dobrovoľne, vzhľadom na vysoký vek a dôstojnosť ho nenatiahnu na škripec, a tak vypovedal: spomenul troch Nemcov prichytených v lese, zastal sa sudcu, ktorý ho oslobodil, prosil o milosť pre ženu a deti. Sám Juraj Werner zapochyboval o jeho výpovedi, mieša vraj do záležitosti veľa ľudí... Azda práve tam bola chyba. Kráľ nechcel trestať všetkých podozrivých, vedel, že väčšine stačí varovanie, a zrejme sa nemýlil, lebo peňazokazectvo v nasledujúcich rokoch výrazne ustúpilo.

Werner požiadal komoru, aby jeho zápis kráľovi predbežne nedávali, vraj sa pokúsi vypočúť Mikuláša ešte raz. Prosil však o rýchlu odpoveď, lebo Mikuláš je údajne taký chorý, že už nemôže opustiť žalár.

A tým sa príbeh falšovateľa z Jasenova končí. Hlavný vinník Gabriel Druget zo scény mizol, zomrel za bližšie neznámych okolností, pravdepodobne v bielej posteli, obklopený láskou svojich blízkych... Drobný vykonávateľ jeho vôle, starý a ťažko chorý majster Mikuláš, úpel v tom čase v kobke na Šarišskom hrade a čakal: na mučenie a popravu. S takými ľuďmi sa v tom čase nehrali, jeho smrť musela odstrašiť iných, preto je takmer isté, že najprv ho podrobili tortúre, ktorej sa tak veľmi bál, a potom ho popravili.

Ak včas neumrel...

Po odvysielaní filmu Trápný koniec majstra Mikuláša ma ktosi upozornil, že v turistickom lexikóne Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku, ktorý napísali skúsené pamiatkarky a historičky Eva Križanová a Blanka Puškárová, sa uvádza, že majstra Mikuláša popravili v Prešove v roku 1551. Prameň tejto informácie lexikón neuvvádza. Keď som sa obrátil na Evu Križanovú, povedala mi, že autorkou príslušnej state bola Blanka Puškárová, lenže tá, žiaľ, medzitým zomrela...

A tak tajomstvo zostalo tajomstvom, no azda nie navždy. Po Drugetovcoch zostalo množstvo písomností, archívny materiál je uložený v tristo päťdesiatich škatuliach. Ktovie, či v niektorej z nich nie je aj odpoveď na otázku o smrti majstra Mikuláša.

Poznámka na str. 7

* Ján Žigmund zomrel bezdetný 14. marca 1571.